

Ljubljana, 4. avgust 2016

SPOROČILO ZA JAVNOST

Novinarska konferenca o ukinitvi pripisovanja fiktivnih dohodkov

Varuhinja človekovih pravic Vlasta Nussdorfer, njen svetovalec Lan Vošnjak, predsednica Društva Asociacija Jadranka Plut in samozaposlena v kulturi mag. Marija Mojca Pungerčar, urednica Novičnika za samozaposlene, so danes, 4. 8. 2016, na skupni novinarski konferenci govorili o odločbi Ustavnega sodišča RS, ki je odločilo, da je prvi odstavek 14. člena Zakona o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev neskladen z ustavo.

Gre za člen, ki je socialno najšibkejšim samozaposlenim v kulturi in ostalim oblikam s.p.-jev v primeru nedoseganja 75 odstotkov bruto minimalne plače pripisal t. i. fiktivni dohodek. Posledično jim je bil otežen dostop do socialnih transferjev, kar je močno poslabšalo njihov socialni položaj. Po opozorilu o stanju na terenu s strani različnih posameznikov in Asociacije ter Novičnika za samozaposlene je lani zahtevo za oceno ustavnosti na ustavno sodišče vložil Varuh človekovih pravic RS.

Varuhinja človekovih pravic Vlasta Nussdorfer je izrazila veselje, da je današnja tema namenjena uspehu Varuha na Ustavnem sodišču RS (US), posledice katerega pa bodo zadevale mnoge. Opozorila je na prizadevanja Varuha človekovih pravic RS (Varuh) na področju pravic zaposlenih, samozaposlenih in brezposelnih. Ta državo in njene organe na kršenje pravic na teh področjih vztrajno opozarja tako s konkretnimi pobudami kot tudi s pripravo dogodkov, kakršen je bil v letu 2014 odmeven posvet *Kdo je delu ukradel čast?* in lani dogodek o pravicah iz dela.

»Pri Varuhu ugotavljamo, da se nezaposleni trudijo odpreti preštevilna vrata in imajo pri iskanju zaposlitve izjemno veliko težav. Žal pa ugotavljamo, da tudi zaposleni niso varni pred kršitvami, da prihaja do kršitev delovno pravne zakonodaje, do mobinga, do težav, ki jih ima prekariat ...,« je dejala. Za zahtevo se je sedemčlanski kolegij varuhinje odločil, saj je ugotovil, da mnogi zaradi zakonodaje, ki je neskladno z ustavo živijo pod pragom revščine.

Mag. Marija Mojca Pungerčar, samozaposlena v kulturi je razložila, kaj pomeni fiktivni prihodek in izvajanje določila 14. Člena ZUJPS za zaposlene, med katerimi so tudi samozaposleni v kulturi. Leta 2012 se je spremenil Zakon o uveljavljanju pravic iz javnih sredstev (ZUJPS), ki je tistim, ki zaslužijo manj od minimalne plače, začel upoštevati višje prihodke od dejanskih (t. i. fiktivne prihodke). Posledično so morali plačevati višji razred vrtca, obenem pa dobili manjši otroški dodatek, kot bi jim pripadal ob upoštevanju realnih prihodkov. Samozaposleni, ki so se znašli v stiski, so ostali zaradi pripisa fiktivnega prihodka tudi brez možnosti pridobitve denarne socialne pomoči in z njo povezanih pravic (pravica do brezplačne pravne pomoči, subvencije za kosila v vrtcih in šolah, pravica do dodatnega zdravstvenega zavarovanja in pravica do enkratne denarne socialne pomoči občine, itn.). Pripisovanje fiktivnega prihodka negativno vpliva tudi na pravico do subvencije najemnine in vseh drugih socialnih transferjev, kjer se prihodek samozaposlenega ugotavlja na način, kot ga predpisuje 14. člen ZUJPS.

ZUJPS je namreč v 14. členu predpisal pripisovanje fiktivnega prihodka samozaposlenim osebam z nizkimi prihodki, ki na centrih za socialno delo zaprosajo za socialne transferje. Samozaposlenemu prosilcu se v primeru, da je dosegel manjši prihodek od bruto minimalne plače, pripiše razlika do 75 odstotkov bruto minimalne plače kot fiktivni prihodek in pri izračunu socialnih transferjev upošteva, kot da ga je dejansko zaslužil.

Asociacija

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD

»Država preprosto ne verjame, da samozaposleni ne more zaslužiti več kot 7116 evrov na letni ravni. Mogoče to v nekaterih poklicih je tako, vsekakor pa ni v kulturi, kjer so nizki prihodki žal žalostna realnost, še posebej pri umetnikih zlasti, kjer ni rednih zaposlitev in ni rednih honorarnih prihodkov. Zato je pobuda logično zrasla prav v kulturniških vodah, posledice pa bodo veljale tudi za vse druge samozaposlene« je še poudarila.

Lan Vošnjak, svetovalec pri Varuhu in avtor zahteve za oceno ustavnosti (med drugim) omenjenega 14. člena ZUPJS, je poudaril, da je v letu 2014 ustavno sodišče že ustavnost enake zakonske določbe, ki je pomenila oviro do dostopa do brezplačne pravne pomoči (BPP) in so po vsebini popolnoma enak člen spoznali za neustavnega.

Varuh je ugotavljal, da je država skušala vse samostojne podjetnike oziroma vse osebe, ki opravljajo samostojno dejavnost obravnavati enako. Za tiste z visokimi prihodki je takšna obravnava prijazna, za tiste z nizkimi pa ne. Opozoril je, da glede na to, da so se kot razlog za obstoječo zakonsko ureditev pojavljale tudi navedbe o goljufanju prosilcev za javna sredstva, je Varuh menili, da bi se zlorabe morale preprečevati z mehanizmi nadzora in kaznovanja, ne pa z omejevanjem dostopa do pravic, ki omogočajo preživetje najranjlivejših oseb.

Podrobno je pojasnil **argumente državnega zbora in vlade** za uveljavitev spornega člena. 14. člen ZUPJS določa, da se osebam, ki opravljajo dejavnost v prihodke neizpodbitno všteta znesek v višini 75 odstotkov minimalne plače. Po mnenju Državnega zbora in Vlade RS to opravičuje nujna po učinkovitem in hitrem postopanju na področju zagotavljanja pravic iz javnih sredstev ter v bistvenem različni položaj oseb, ki opravljajo dejavnost, ki same vplivajo na izračune svojih prihodkov in zaposlenih oseb, ki takšnega vpliva na prikazovanje prihodkov nimajo.

Vlada RS je celo menila, da če si posameznik ne more s svojim delom zagotoviti sredstev vsaj v višini minimalne plače, naj se prijavi v evidenco brezposelnih oseb in si poišče drugo zaposlitev, ki bi mu zagotavljala vsaj minimalno plačo, svojo dejavnost pa opravljati kot dopolnilno zaposlitev.

Varuh je v oceni za presojo ustavnosti opozoril na odločbo Ustavnega sodišča št. U-I-161/12 z dne 20. 2. 2014, kjer je ustavno sodišče presojalo ustavnost enake zakonske določbe, ki je pomenila oviro do dostopa do brezplačne pravne pomoči. Zatrjeval je, da sta pravici do brezplačne pravne pomoči in do pomoči iz javnih sredstev po pomenu povsem primerljivi pravici, zato tudi pri uveljavljanju pravic iz javnih sredstev ne more biti izključevalni kriterij zgolj opravljanje dejavnosti. Opozoril je na porast števila oseb, ki delo opravljajo kot samostojni podjetniki, vzroke za ta porast in na možnost opravljanja dejavnosti v različnem obsegu (v smislu krajšega delovnega časa).

Izpodbijana določba naj bi posegala v svobodno gospodarsko pobudo iz 74. člena Ustave, ker posamezniku ni omogočeno opravljanje dejavnosti v minimalnem obsegu, ne da bi posledično izgubil možnost pridobitve pravic iz javnih sredstev. Varuh je tudi **opozoril, da je zaradi takšne ureditve dostop do javnih sredstev neupravičeno omejen tudi otrokom in drugim družinskim članom oseb, ki opravljajo dejavnost**. Glede stališč o tako različnem položaju zaposlenih in oseb, ki opravljajo dejavnost, ki utemeljuje posebno obravnavo pri dostopu do javnih sredstev, je Varuh opozoril tudi na to, da za razliko od zaposlenih osebe, ki opravljajo dejavnost, nimajo zakonsko zagotovljene minimalne plače in tudi ne pravic primerljivih s pravicami zaposlenih pri stečaju delodajalca.

Ustavno sodišče je Varuhu pritrdilo in v odločitvi pojasnilo, da nedvomno med položaji samozaposlenih in npr. zaposlenih obstajajo razlike, vendar to ne more biti (sámo po sebi) razlog za neenako obravnavo, terja le ustrezno upoštevanje teh razlik pri pridobivanju pravic iz socialne varnosti. Ko gre za ugotavljanje materialnega stanja oseb, ki uveljavljajo pravice iz javnih sredstev, je položaj oseb, ki pridobivajo dohodek z opravljanjem dejavnosti, v bistvenem enak položaju drugih oseb, ki dohodke pridobivajo na druge načine. Do različne obravnave oseb, ki opravljajo

dejavnost, pa pride, če uveljavljajo pravice iz javnih sredstev, ko začnejo opravljati dejavnost, oziroma takrat, ko je njihov mesečni dohodek iz dejavnosti nižji od višine bruto minimalne plače.

Ker domneve o višini njihovega dohodka ni mogoče izpodbiti, to posledično pomeni, da pravic iz javnih sredstev ne more uveljaviti (samska oseba) ali pa jih lahko uveljavi v zmanjšani višini (družina). Ustavno sodišče je še pojasnilo, da je **najmanj nerazumno** izhajati s stališča Vlade, da je nekdo, ki opravlja svoje delo oziroma poklic kot samozaposleni, vedno in v celoti odgovoren za svoj položaj samozaposlenega, torej (tudi), da je slabo finančno stanje, v katerem se lahko znajde, vedno in v celoti pripisati njemu, njegovemu (neodgovornemu) ravnanju. Ustavno sodišče je odločilo, da gre v obravnavni zadevi za položaj, ko je neenakost posledica tega, da zakonodajalec položaja vlagateljev (oseb, ki opravljajo dejavnost) ne ureja na enak način, kot ureja položaj drugih vlagateljev. Tudi osebam, ki opravljajo dejavnost, **mora biti omogočeno, da dokažejo, da v določenem obdobju, trenutku ne dosegajo zadostnega dohodka in da je njihovo materialno (socialno) stanje tako, da potrebujejo pomoč. Zato je Ustavno sodišče določilo, da osebe, ki opravljajo dejavnost, do ustrezne uskladitve zakona z Ustavo, lahko v postopkih pridobivanja javnih sredstev predpostavko iz 14. Člena ZUJSP izpodbijajo.**

Tudi **Jadranka Plut, predsednica Društva Asociacija**, je poudarila pomen odločba Ustavnega sodišča, ki je pomembna zmaga za vse prekarne delavke in delavce, tako v kulturi kot širše, ki so podvrženi vse večji s.p.-iziciji in negotovim pogojem na trgu dela. Ustavno sodišče se je tako postavilo na stran tistih, ki nasprotujejo kriminalizaciji revščine in prekarnosti, saj je zakon preprosto domneval, da tisti, ki zaslužijo manj kot dve tretjini minimalne plače zagotovo skrivajo svoje prihodke od dela na črno. Dejstvo je, da trideset odstotkov samozaposlenih v kulturi dejansko živi pod pragom revščine. Zato je prav da po sklepu ustavnega sodišča tudi zakonodajalci priznajo, da ljudje številni samozaposleni živijo v veliki socialni revščini in negotovosti.

Ustavno sodišče je v odločbi jasno zapisalo, da mora državni zbor v enem letu ustrezno spremeniti zakonodajo, ki jo mora Ministrstvo RS za delo, družino in socialne zadeve (MDSZEM) pripraviti v pol leta. Odgovorne je pozvala, da konstruktivno pristopijo k spremembi zakonodaje v skupno dobro najranljivejši populaciji med samozaposlenimi.

Podala je tudi **pomembno navodilo samozaposlenim**, ki bodo uveljavljali pravice na centrih za socialno delo. Odločba ustavnega sodišča predvideva, da morajo samozaposleni svojo pravico do nepripisovanja fiktivnih prihodkov uveljavljati individualno. To pomeni, da morajo ob zaprositvi za posamezni socialni transfer na centru za socialno delo dokazati svoje realne prihodke. V primeru, da se bodo soočali s težavami nespoštovanje odločbe ustavnega sodišča, pa naj se čim prej obrnejo na Varuha človekovih pravic RS, je še dejala.

Ključno je izboljšati pogoje za delovanje samozaposlenih v kulturi do te mere, da zatekanje v socialne transferje ne bo potrebno, je še povedala dejala.

»Pozivamo odgovorne na Ministrstvu za kulturo, da vzpostavijo stabilne pogoje za delovanje neodvisne kulturne scene, kot ključnega akterja v uresničevanju javnega interesa v kulturi«, je dejala.

Varuhinja človekovih pravic Vlasta Nussdorfer je še povedala, da mora sedaj ministrstvo za delo, družino, socialne zadeve in enake možnosti izdati centrom za socialno delo navodila, kako postopati do uveljavitve nove zakonodaje. Zato ga je Varuh že povprašal, kako namerava to storiti. Njegov odgovor je prejel dan pred novinarsko konferenco, zato ga bo natančno preučil in s svojim stališčem seznanil javnost.

Asociacija

EVROPSKA UNIJA
EVROPSKI
SOCIALNI SKLAD

»Zanima nas, kako se bodo navodila uresničevala v praksi. Bojimo se, da bo prihajalo do težav,« je dejala varuhinja.

Sicer je izrazila zadovoljstvo nad uspehom, vendar ocenjuje, da bo pot do uveljavitve pravic samozaposlenih in drugim s.p-jem še težka. V izogib težavam, nerazumevanjem in različnim interpretacijam navodil, ki so bila centrom za socialno delo s strani ministrstva poslana 27. 6. 2016, jih bo Varuh natančno preučil. In sledil ukrepanju organov ter jih na morebitne kršitve pravic opozoril.

Varuhinja je še ocenila, da bi brez aktivnih državljanov in drugih prebivalcev Slovenije marsikatera kršitev ostala skrita, zato je pozvala vse, ki se soočajo s kršitvijo svojih pravic, naj jih sporočilo.

Mag. Marija Mojca Pungerčar je v odgovoru na vprašanja novinarjev me drugim še povedala, da je v kulturi 2500 samozaposlenih, od teh jih 50 odstotkov ne zasluži minimalne plače, 30 odstotkov pa jih živi pod pragom revščine. Natančnih podatkov društvo Asociacija nima, saj ne morejo dostopati do bilanc posameznikov, podatki izhajajo zgolj iz raziskave, ki jo je društvo opravilo.